

บทที่ ๕

การเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการใช้ระบบประมวลกฎหมาย

การที่ประเทศไทยได้เปลี่ยนใช้ระบบกฎหมายแบบประมวลกฎหมาย ซึ่งเป็นระบอบกฎหมายที่มีรากฐานและวิวัฒนาการจากทวีปยุโรป อันมีความแตกต่างจากระบบกฎหมายเก่าของไทยมากนั้น ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างที่มีแนวโน้มไปทางวัฒนธรรม คำนกฎหมายแบบตะวันตกเกิดขึ้นในวงการกฎหมายไทย เพื่อให้สอดคล้องกับระบบกฎหมายใหม่ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ได้เริ่มก่อรากฐานขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เจริญรุดหน้ามากที่สุด จนเป็นแบบฉบับของวงการกฎหมายปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนระบบกฎหมายดังกล่าวนี้มี ๒ ประการ คือ ทางด้านภาษากฎหมาย และการสอนกฎหมาย ดังจะได้อธิบายโดยละเอียดเป็นลำดับไป

ก. การปฏิรูปภาษากฎหมายไทย

เมื่อมีการปฏิรูประบบกฎหมายไทยในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาษากฎหมายย่อมได้รับการปฏิรูปไปด้วย เพราะระบบกฎหมายและภาษากฎหมายเป็นสิ่งที่ดำเนินไปในทางเดียวกัน เมื่อกฎหมายไทยเดิมยึดคัมภีร์พระธรรมศาสตร์เป็นหลักสำคัญ ภาษากฎหมายจึงเป็นทำนองวรรณคดี คือ เป็นบทร้อยกรอง มีคำราชาศัพท์มาก แม้แต่ชื่อกฎหมายในบางรัชกาลก็ต้องมีคำคล้องกัน เช่น กฎหมายว่าด้วยส่วยสัตว์

พัฒนาการขนอนตลาด ในรัชกาลพระเจ้าเอกาทศรถ เป็นต้น การที่ภาษา
กฎหมายมีลักษณะดังกล่าวนี้ ทำให้กฎหมายกลายเป็นของศักดิ์สิทธิ์เฉพาะเจ้านาย
หรือขุนนางชั้นสูงที่มีความรู้เท่านั้นจึงจะเข้าใจได้ ภาษากฎหมายซึ่งมีลักษณะ
เป็นวรรณคดีชั้นสูงนี้ได้ปรากฏในกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์
ตอนต้นเท่านั้น ซึ่งกฎหมายใน ๒ สมัยนี้ได้อิทธิพลมาจากกฎหมายของฮินดู
โดยผ่านทางมอญอีกทอดหนึ่ง ลักษณะภาษากฎหมายดังกล่าวนี้มิได้ปรากฏอยู่
ในสมัยสุโขทัยเลย เมื่อเปรียบเทียบภาษากฎหมายของสมัยอยุธยา กับสมัย
สุโขทัย โดยพิจารณาจากกฎหมายที่ปรากฏในศิลาจารึกและกฎหมายตรา
สามดวงแล้ว จะเห็นได้ວ່ามีความแตกต่างกันมาก ทั้งในด้านการใช้
ประโยค ส่วนวงการเขียน แนวความคิด กล่าวคือ ภาษากฎหมายในสมัย
สุโขทัยนิยมใช้ส่วนง่าย ๆ สั้น ๆ ใช้คำไทยแท้เป็นส่วนมากไม่ใช้
คำราชาศัพท์ การผูกประโยคเป็นแบบเอกรรดประโยคเป็นส่วนมาก^๒
ภาษากฎหมายในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นแม้ว่าจะใช้ส่วนที่ละเอียดถี่ถ้วนกว่า
สมัยสุโขทัยก็ตาม แต่มีข้อตำหนิคือ ใช้คำฟุ่มเฟือย ซ้ำซาก ความที่เป็นพล-
ความมีมากกว่าความที่เป็นสาระ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้วิจารณ์ภาษา
กฎหมายสมัยอยุธยาไว้อย่างน่าฟังว่า "คนไทยที่ไม่รู้ภาษาแขกฟังเอาความ
หมายได้ยากเต็มที และเมื่อยิ่งพูดมาก ความหมายก็ยิ่งน้อยลงเป็นอันมาก"^๓

^๑คณะกรรมการจัดงานวันเฉลิมฉลองวชิรราชสมบัติครบ ๑๐๐ ปี ใน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รวบรวมพิมพ์) เรื่องเดิม,
หน้า ๑๓.

^๒สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนาน
กฎหมายไทย, (พระนคร: ไทยเซมม, ๒๔๕๓), หน้า ๓๑.

^๓ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, ประชุมปาฐกถาและคำอธิบายของ
ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, (พระนคร: โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, ๒๕๐๕), หน้า ๕๕๓.

ภาษากฎหมายไทยได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมบ้างในรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ว่าสำนวนโวหารทางภาษา
กฎหมายจะ เป็นไปในทำนองเดียวกันกับภาษากฎหมายในสมัยอยุธยาก็ตาม
แต่ความคิดทางคานกฎหมายได้เปลี่ยนแปลงไปมากในเรื่องที่เกี่ยวกับสิทธิ
และเสรีภาพ เช่น เรื่องสิทธิของสตรีที่มีมากกว่าเดิม คือ สามีจะขายภรรยา
ไม่ได้ถ้าภริยามิยินยอม เป็นต้น ลักษณะภาษากฎหมายในสมัยพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เด่นชัดมากก็คือ ส่วนที่เป็นตัวบทกฎหมาย
จะสั้น แต่เหตุผลที่ออกกฎหมายนั้นพระองค์จะทรงพรรณนาไว้อย่างมาก

ภาษากฎหมายได้รับการปฏิรูปใหม่โดยสิ้นเชิงในสมัยพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้เนื่องมาจากการปฏิรูประบบกฎหมาย
และการศาลไทย เมื่อประเทศไทยเปลี่ยนมาใช้ระบบกฎหมายของประเทศ
ในยุโรป จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงโวหารสำนวนตลอดจน
ถ้อยคำในภาษากฎหมายจากลักษณะวรรณคดีมาเป็นลักษณะวิชาการ ซึ่งจะ
เห็นลักษณะดังกล่าวนี้ได้จากกฎหมายลักษณะอาญา พ.ศ. ๒๔๕๑ ภาษา
กฎหมายไทยที่ปฏิรูปใหม่แล้วนี้มีคุณสมบัติใหม่ คือ เป็นภาษาที่อาศัยทั้งหลัก
วิชากฎหมายและศิลป์ในทางอักษรศาสตร์ประกอบกัน เพื่อให้มีความง่าย
ชัดเจน กระชับเป็นที่เข้าใจแก่บุคคลทั่วไป พระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงให้คำอธิบายลักษณะของภาษากฎหมายที่ดีไว้ว่า

"อนึ่ง เป็นความจำเป็นที่จะต้องแต่งกฎหมายไว้โดยถ้อยคำ
อันชัดเจนและแน่นอนว่า สิ่งใดชอบด้วยกฎหมาย สิ่งใดผิดเพื่อว่า
จะได้มีทางที่สงสัยเสีย ถ้า พุ่งเถียงกันด้วยถ้อยคำที่แปลความประสงค์
ของกฎหมายนั้นอย่างน้อยที่สุดที่จะมีได้"^๑

^๑พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและ
พระมวงกุฎเกล้าฯ, (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรณากร, ๒๔๕๘),
หน้า ๕๕.

ภาษากฎหมายที่ได้รับการปฏิรูปนี้ได้รับอิทธิพลจากภาษาอังกฤษเป็น
 ส่วนมาก เพราะในระยะแรกแห่งการปฏิรูประบบกฎหมายนั้นบุคคลที่รับผิดชอบ
 งานในด้านนี้สำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษทั้งสิ้น คำรากกฎหมาย
 ที่ใช้สอนในโรงเรียนกฎหมายก็ใช้คำรากภาษาอังกฤษเป็นส่วนใหญ่ ใน
 การร่างกฎหมายก็ยกเว้นเป็นภาษาอังกฤษก่อนแล้วจึงแปลเป็นภาษาไทย
 การที่ใช้ภาษาอังกฤษในการร่างกฎหมายก็เพราะภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่
 คณะกรรมการร่างประมวลกฎหมายทั้งไทยและต่างประเทศรู้จักว่าภาษา
 อื่น ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าอิทธิพลของภาษาอังกฤษจึงปรากฏอยู่เป็นอันมากใน
 ภาษากฎหมายไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการผูกประโยค การจัด
 ลำดับคำ (syntax) และสำนวนโวหาร (Style)

ภาษาอังกฤษซึ่งใช้ในการร่างกฎหมายนั้นเป็นภาษาอังกฤษประเภท
 พังชั้นแนลงลิช (Functional English) ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญ คือ กระทัด
 รัด และมีความหมายแน่นอน ภาษาอังกฤษประเภทนี้นิยมใช้เป็นภาษาทาง
 วิชาการ เพื่อแสดงข้อเท็จจริง เหตุผล และอธิบายหลักทางวิชาการ การ
 เลือกใช้ภาษาอังกฤษประเภทพังชั้นแนลงลิชนับว่าเป็นการตัดสินใจที่ถูกต้อง
 และเป็นโชคดีโดยแท้จริง เพราะหากประเทศไทยเลือกใช้ภาษากฎหมายที่
 แท้จริง (Legal English) แล้ว ความยุ่งยากลำบากจะเกิดแก่ผู้
 กฎหมายเป็นอย่างมาก ดังนั้น "ภาษากฎหมายไทยที่ปฏิรูปแล้วนี้ส่วนใหญ่
 จึงอ่านง่าย สั้น กระชับ และชัดเจน คำที่ใช้โดยมากมีความหมายอัน
 แน่นนอน ไม่ค่อยมีการกล่าวซ้ำซากหรือกล่าวแบบ "นำท่วมทุ่ง" หรือ
 "ซึกแม่น้ำทั้งห้า"^๑

^๑ธานินทร์ ภิรมย์วิเชียร, ภาษากฎหมายไทย, (พระนคร: โรงพิมพ์
 ศุภสุภา, ๒๕๑๔), หน้า ๕๐.

ความสำเร็จของการปฏิรูปภาษากฎหมายไทยปรากฏอย่างเด่นชัด
 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การที่พระองค์ทรงเป็น
 นักอักษรศาสตร์ด้วยนั้น ทำให้พระองค์ทรงเอาพระทัยใส่เป็นพิเศษในความ
 พินิจพิเคราะห์ของภาษากฎหมายไทย พระองค์ทรงให้กรมราชบัณฑิตตรวจสอบศัพท์
 ทุกคำที่ใช้ในประมวลกฎหมาย เพื่อความถูกต้องของถ้อยคำและสำนวนใน
 ประมวลกฎหมาย^๑ ตัวอย่างโวหารภาษากฎหมายที่ปฏิรูปแล้วอันเป็นแบบฉบับ
 ที่ดีของภาษากฎหมายในสมัยต่อมาได้แก่โวหารของนักกฎหมายในสมัยของ
 พระองค์เป็นส่วนใหญ่ เช่น โวหารของสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระ
 สวัสดิวัตน์วิศิษฐ์ อธิบดีศาลฎีกา^๒ และพระยานรเณตวิบูลย์ชากิจ กรรมการ
 ศาลฎีกา เป็นต้น

ข. การเปลี่ยนแปลงการศึกษากฎหมาย

การสอนกฎหมายในโรงเรียนกฎหมายซึ่งกรมหลวงราชบุรีดิเรก
 ฤทธิ์ ทรงสถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗) นั้น ดำเนินไปตาม
 โรงเรียนกฎหมายและระบบกฎหมายอังกฤษ เพราะผู้ให้กำเนิดโรงเรียน
 และครูสอนกฎหมายในระยะนั้นเป็นเนติบัณฑิตซึ่งสำเร็จการศึกษาจากประเทศ
 อังกฤษ ทั้งนี้หลักสูตรและตำรากฎหมายจึงใช้ตามแบบหลักสูตรและตำรา
 กฎหมายอังกฤษ แม้ว่าขณะนั้นประเทศไทยได้ใช้ระบบประมวลกฎหมายบ้าง
 แล้วก็ตาม ความคิดในการเปลี่ยนแปลงการศึกษากฎหมายให้สอดคล้องกับ
 ระบบประมวลกฎหมายได้เริ่มมีขึ้นเมื่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
 บรรพ ๑ และบรรพ ๒ ใกล้จะเสร็จ เพราะเป็นการจำเป็นที่
 นักกฎหมายจะต้องศึกษาและเข้าใจประมวลกฎหมายอย่างถ่องแท้ นายปาดู

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารกระทรวงยุติธรรม
 รัชกาลที่ ๖ หมายเลข ร ๖ ย ๑๒/๑ หนังสือเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี
 เรื่องการตรวจสอบศัพท์กฎหมาย

^๒ คุ้ได้จากหลวงราชบัญชา โวหารกรมสวัสดิ์

หัวหน้ากรรมการร่างประมวลกฎหมายได้เห็นความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงการสอนกฎหมายเพื่อให้สอดคล้องกับประมวลกฎหมายได้เสนอความคิดเห็นต่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสวัสดิ์วัฒนวิศิษฐ์ อธิบดีศาลฎีกาซึ่งพระองค์ทรงมีพระดำริเช่นเดียวกับนายปาคูเช่นกัน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ว่าจะทรงศึกษากฎหมายอังกฤษก็ทรงมีพระราชวินิจฉัยที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงการศึกษากฎหมายให้สอดคล้องกับระบบประมวลกฎหมายด้วย ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาที่ทรงมีไปถึงกรมหลวงสวัสดิ์วัฒนวิศิษฐ์ ในวันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ (ค.ศ. ๑๙๑๓) ว่า

"....เมื่อเราได้ตกลงแล้วว่า จะใช้กฎหมายอย่างแบบประมวลธรรมเพราะฉะนั้นสมควรที่จะคิดจัดการศึกษาให้เป็นประโยชน์มากที่สุดไปในทางนั้น"^๑

ดังนั้น จึงมีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการสอนกฎหมายอันเป็นแบบอย่างแก่หลักสูตรวิชาการกฎหมายในปัจจุบัน

เมื่อได้พิจารณาอย่างแท้จริงแล้วจะเห็นความจำเป็นที่ต้องเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการสอนกฎหมายของไทยให้สอดคล้องกับระบบกฎหมายเพื่อมิให้เกิดความยุ่งยากขึ้นภายหลัง เพราะระบบกฎหมายอังกฤษและกฎหมายไทยที่สอนในโรงเรียนกฎหมายไทยมีความแตกต่างเป็นอย่างมากจากระบบประมวลกฎหมาย ทั้งในหลักกฎหมายและวิธีแปล ตลอดจนการใช้อกฎหมาย เช่น หลักสินจ้าง (consideration) และหลักกฎหมายปิดปาก (estoppel) อันเป็นข้อความสำคัญในกฎหมายอังกฤษ แต่กลับไม่ปรากฏในประมวลกฎหมาย

^๑ กองกฎหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารกระทรวงยุติธรรม รัชกาลที่ ๖ หมายเลข ร ๖ ย ๑/๑ พระราชหัตถเลขาพระราชทานกรมหลวงสวัสดิ์วัฒนวิศิษฐ์.

คดีที่ศาลอังกฤษวินิจฉัยตามหลักกฎหมายปึกปากนั้น ศาลในภาคพื้นยุโรปวินิจฉัยตามหลักแสดงเจตนา (expression of intention) หรือความยินยอม (consent) หรือเกี่ยวข้องการสัตยาบันหรือปฏิบัติแห่งสัญญา (ratification or expression of contracts) ระบบประมวลกฎหมายมีหลักทั่วไปแห่งหนี้ (obligation) แต่คำว่า หนี้มีที่ไชน้อยในระบบกฎหมายอังกฤษหลักลาภมิควรใช้ (undue enrichment) เป็นส่วนสำคัญในประมวลกฎหมายแต่กลับไม่ปรากฏในกฎหมายอังกฤษ กฎหมายอังกฤษเป็นแบบกฎหมายจารีตธรรมเนียม ไม่มีลายลักษณ์อักษร แต่ระบบประมวลกฎหมายเป็นกฎหมายที่มีการจกรวบรวมบทบัญญัติต่าง ๆ ไว้เป็นหมวดหมู่ มาตรการ และถือข้อความในประมวลกฎหมายเป็นหลัก จะหลีกเลี่ยงไม่ได้^๑

การมีข้อแตกต่างดังกล่าวนี้ทำให้นักกฎหมายซึ่งได้รับการฝึกฝนมาจากระบบใดระบบหนึ่ง ไม่อาจเข้าใจหรือทำงานร่วมกับนักกฎหมายซึ่งศึกษาอบรมจากอีกระบบหนึ่ง ดังนั้น "ถึงเวลาจำเป็นแล้วที่จะต้องพึงคำวิธจักการให้เขาทำนองวิธีสั่งสอนฝ่ายคอนติเนนต คือ กฎหมายประมวลธรรมสำแดง เหตุว่าวิธีทั้งสองฉีกกันหลายประการ และรัฐบาลได้ออกประกาศให้ใช้กฎหมายวิธีประมวลธรรมนี้ แต่ผู้พิพากษาคตุลาการจะไม่ชำนาญในวิธีนั้นจะบังคับคดีให้ถูกต้องโดยทำนองมีโดยอมจะบังเกิดเป็นความลำบากใหญ่แก่ราชการศาลสถิตยุติธรรม"^๒

^๑ กองจกหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารกระทรวงยุติธรรม รัชกาลที่ ๖ หมายเลข ร ๖ ย ๑/๑

^๒ กองจกหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารกระทรวงยุติธรรม รัชกาลที่ ๖ หมายเลข ย ๑/๒ รายงานกรมหลวงสวัสดิ์วัฒนวิเศษฐฎวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

การเปลี่ยนแปลงการสอนกฎหมายนี้ใช้แต่จะเป็นปัญหาเกิดขึ้นในประเทศไทยเท่านั้น ต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น และอียิปต์ ก็ประสบปัญหาเช่นนี้เหมือนกัน คือเมื่อเปลี่ยนระบบกฎหมายก็จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงการสอนกฎหมายในโรงเรียนไปด้วย เช่น โรงเรียนของญี่ปุ่นได้จัดหลักสูตรวิชากฎหมายให้เป็นไปตามโรงเรียนกฎหมายของเยอรมันนี่ เพราะประมวลกฎหมายของญี่ปุ่นคำนึงตามแบบประมวลกฎหมายของเยอรมันนี่ ประเทศอียิปต์เป็นอีกประเทศหนึ่ง ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงการสอนกฎหมายได้เรียบร้อยหลังจากฝ่าความยุ่งยากนานาประการ

อียิปต์ในสมัยที่อังกฤษปกครองอยู่นั้นใช้ระบบกฎหมายอังกฤษเช่นเดียวกับประเทศไทย โรงเรียนกฎหมายของอียิปต์มี ๒ แห่ง คือ โรงเรียนกฎหมายที่รัฐบาลฝรั่งเศสสร้างขึ้นและให้ความอุปถัมภ์ โรงเรียนนี้มีอาจารย์สอนกฎหมายตามระบบประมวลกฎหมาย อีกแห่งหนึ่งเป็นโรงเรียนของรัฐบาลอียิปต์ อาจารย์สอนกฎหมายส่วนใหญ่เป็นชาวฝรั่งเศส ซึ่งรับราชการอยู่กับรัฐบาลอียิปต์ แผนกกฎหมายต่างประเทศของโรงเรียนแห่งนี้แบ่งออกเป็น ๒ แผนก คือแผนกอังกฤษและแผนกฝรั่งเศส ในแผนกอังกฤษมีอาจารย์กฎหมายที่สำเร็จกฎหมายจากประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมายด้วย ในระยะที่อิทธิพลอังกฤษในอียิปต์มีมากนั้น รัฐบาลอังกฤษได้พยายามกีดกันอิทธิพลของฝรั่งเศส โดยการตัดทอนการสอนภาษาฝรั่งเศสในโรงเรียนมัธยม และลดจำนวนนักเรียนกฎหมายในแผนกกฎหมายฝรั่งเศส การสอนกฎหมายทั้งปวงแทบจะอยู่ในอิทธิพลอังกฤษทั้งสิ้น โดยอังกฤษให้อาจารย์กฎหมายหรือนักกฎหมายชาวอังกฤษเข้ามาทำการสอนกฎหมายแทนอาจารย์ชาวฝรั่งเศส จึงเกิดปัญหาขึ้น คืออาจารย์สอนกฎหมายชาวอังกฤษซึ่งไม่มีความรู้ทางระบบประมวลกฎหมาย เมื่อเข้าทำงานแทนที่อาจารย์กฎหมายชาวฝรั่งเศส จึงตระหนักว่าไม่สามารถสอนกฎหมายในระบบที่ไม่เคยศึกษามาก่อนได้ ทำให้อาจารย์สอนกฎหมายหลายคนต้องไปศึกษาวิชากฎหมายที่โรงเรียนกฎหมายของฝรั่งเศสในกรุงไคโรชั่วคราวหนึ่ง เพื่อเป็นการ

เตรียมตัวสอนในโรงเรียนกฎหมายของรัฐบาลอียิปต์ และบางคนได้เดินทางไปศึกษาวิชากฎหมาย ณ ประเทศฝรั่งเศสก็มี

เพื่อมิให้เกิดความยุ่งยากขึ้นอีก กระทรวงยุติธรรมอียิปต์ได้ออกข้อบังคับกำหนดคุณสมบัติใหม่แก่อาจารย์สอนกฎหมายที่จบการศึกษาจากอังกฤษซึ่งจะสอนกฎหมายในโรงเรียนกฎหมายของรัฐบาลอียิปต์ว่าต้องสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนกฎหมายฝรั่งเศสและตั้งแต่นั้นมาที่ปรึกษากฎหมายและผู้อำนวยการของโรงเรียนกฎหมายของรัฐบาลอียิปต์ล้วนแต่สำเร็จวิชากฎหมายจากฝรั่งเศสหรือจากโรงเรียนกฎหมายของฝรั่งเศส ณ กรุงไคโร นอกจากนี้มาตรา ๓ ของข้อบังคับแห่งโรงเรียนกฎหมายของรัฐบาลอียิปต์ได้บรรจุวิชากฎหมายของฝรั่งเศสเป็นวิชาบังคับ ซึ่งนักเรียนกฎหมายต้องศึกษาอย่างน้อย ๓ ปี

ประเทศไทยนั้นโชคดีที่มีต้องประสบความยุ่งยากมากเท่าอียิปต์ แม้ว่าทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสจะได้พยายามให้อิทธิพลทางด้านกฎหมายของตนปรากฏอยู่ในระบบกฎหมายไทยก็ตาม ประเทศไทยมีความสามารถจัดสรรอิทธิพลของชาติทั้งสองได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ในด้านโครงสร้างส่วนใหญ่ประเทศไทยได้เปลี่ยนไปใช้ระบบกฎหมายตามประเทศฝรั่งเศส แต่ในด้านเนื้อหากฎหมายประเทศไทยใช้หลักผสม คือ บางส่วนถือตามหลักประมวลกฎหมาย เช่น ประมวลกฎหมายอาญา และบางส่วนอันเป็นส่วนใหญ่ถือตามหลักกฎหมายอังกฤษ เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์^๒ แต่โดยทั่วไปแล้วผู้พิพากษาและนักกฎหมายไทยคุ้นเคยกับระบบกฎหมายอังกฤษมานานกว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, Consultation 1923 C₂,
Padoux's Memorandum on the Question of Legal Education in Siam.

^๒คณะกรรมการจัดงานวันฉลองเฉลิมฉลองวชิราวุธสมโภชครบ ๑๐๐ ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รวบรวมพิมพ์), เรื่องเสริม, หน้า ๓๒.

ระบบประมวลกฎหมาย

การจัดการศึกษากฎหมายให้ลงรอยกับระบบกฎหมายของประเทศนั้น ประเทศไทยได้จัดทำเป็น ๒ ทาง คือ ทางหนึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงสถานศึกษากฎหมาย ณ ต่างประเทศ และอีกทางหนึ่งคือการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรของโรงเรียนกฎหมาย

วิธีแรกนั้นคือการเปลี่ยนแปลงประเทศที่นักเรียนกฎหมายจะเดินทางไปศึกษา เนื่องจากครูสอนกฎหมายแต่เดิมนั้นเป็นผู้ที่จบจากโรงเรียนกฎหมายในประเทศซึ่งสอนตามระบบกฎหมายอังกฤษ หรือเป็นเนติบัณฑิตที่จบการศึกษาจากประเทศอังกฤษ เนติบัณฑิตเหล่านี้ได้ทุนหลวงไปศึกษาทั้งสิ้น ดังนั้นเมื่อสำเร็จการศึกษาจึงกลับมารับราชการและสอนกฎหมายในโรงเรียนกฎหมาย เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมาย จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงแหล่งศึกษากฎหมาย ณ ต่างประเทศไปด้วยเพื่อให้สอดคล้องกับระบบกฎหมายใหม่ของไทย ดังนั้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๖ (ค.ศ. ๑๙๑๓) นักเรียนหลวงที่ได้ไปศึกษากฎหมายในต่างประเทศจึงถูกส่งไปศึกษายังประเทศอื่น ๆ นอกจากประเทศอังกฤษ เช่น พ.ศ. ๒๔๖๐ (ค.ศ. ๑๙๑๗) หลวงนารถบัญชาไปศึกษากฎหมายที่สหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๔๖๓ (ค.ศ. ๑๙๒๐) นายปรีดี พนมยงค์ ไปศึกษากฎหมายที่ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๖๖ (ค.ศ. ๑๙๒๓) นายสงัดวสุธาร ไปศึกษากฎหมายที่ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๖๗ (ค.ศ. ๑๙๒๔) รองอำมาตย์โทสุทธเลขยานนท์ ไปศึกษากฎหมายที่สหรัฐอเมริกา แต่อย่างไรก็ตาม ประเทศอังกฤษก็ยังคงเป็นประเทศที่ได้รับความนิยมจากรัฐบาลไทยในการส่งนักเรียนกฎหมายไปศึกษา จะเห็นได้ว่าในระยะ ๖ ปี ก็คือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๐ - ๒๔๖๕ นั้น มีนักเรียนทุนหลวงไปเรียนกฎหมาย ณ ต่างประเทศ ๑๖ คน^๑

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารกระทรวงยุติธรรม รัชกาลที่ ๖ หมายเลข ร ๖ บ ๒ ๑๐/๓ จำนวนนักเรียนไทยไปศึกษากฎหมายต่างประเทศ

ในจำนวนนี้ ๑๒ คนไปศึกษา ณ ประเทศอังกฤษ ๔ คนเท่านั้นไปศึกษา ณ ประเทศฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกา

วิธีที่สอง คือ การปรับปรุงหลักสูตรการศึกษากฎหมาย วิธีนี้เป็นประโยชน์และได้ผลเป็นส่วนมาก เพราะจำนวนนักเรียนกฎหมายในประเทศมีมากกว่านักเรียนกฎหมายที่ไปศึกษา ณ ต่างประเทศ หลักสูตรการศึกษาได้รับการแก้ไขหลายครั้ง เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๗ ซึ่งเป็นการประชุมของผู้ทรงคุณวุฒิในทางกฎหมายทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ พ.ศ. ๒๔๖๒ (ค.ศ. ๑๙๑๙) ซึ่งเป็นการกำหนดระยะเวลาเรียน ปริญญา และหลักสูตรใหม่ แต่การแก้ไขหลักสูตรกฎหมายในคราวนี้เป็นเพียงการแก้ไขเล็กน้อยเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการศึกษากฎหมายอย่างแท้จริง ได้เริ่มขึ้นเมื่อประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑ และบรรพ ๒ ใน พ.ศ. ๒๔๖๗ (ค.ศ. ๑๙๒๔) โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งสภานิติศึกษา ให้ทำหน้าที่จัดระเบียบและวางหลักสูตรการศึกษา กฎหมายให้สอดคล้องกับระบบกฎหมายของประเทศ และให้อยู่ในระดับเดียวกับโรงเรียนกฎหมายของต่างประเทศ หลักสูตรใหม่นี้ได้กำหนดระยะเวลาเรียนในชั้นเนติบัณฑิตไว้ ๓ ภาค ๆ ละปี ซึ่งเท่ากับหลักสูตรเนติบัณฑิตของต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และฝรั่งเศส และได้สอนทั้งกฎหมายอังกฤษและกฎหมายฝรั่งเศส อันเป็นประโยชน์ในการเปรียบเทียบกฎหมายไทยกับกฎหมายทั้งสองประเทศซึ่งกฎหมายไทยได้ใช้เป็นแบบอย่าง เป็นอันมาก สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาชั้นสูงต่อไป คือ ในชั้นเนติศาสตร์ บัณฑิตนั้นต้องค้นคว้าและศึกษาอีกไม่ต่ำกว่า ๒ ปี และต้องเขียนวิทยานิพนธ์

๑ กองกฎหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารกระทรวงยุติธรรม รัชกาลที่ ๖ หมายเลข ร ๖ ย ๒/๔๔ ประกาศตั้งสภานิติศึกษา ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๗

ทางกฎหมายตามหัวข้อซึ่งคณะกรรมการ โรงเรียนกฎหมายอนุมัติด้วย^๑

การศึกษากฎหมายตามหลักสูตรใหม่นี้ได้ดำเนินการมาตลอดจนได้มีการรวมโรงเรียนกฎหมายเข้าอยู่กับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยตามพระบรมราชโองการวันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ (ค.ศ. ๑๙๓๓) และเมื่อตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. ๒๔๗๖ จึงได้มีการแก้ไขหลักสูตรวิชากฎหมายใหม่ กำหนดการศึกษากฎหมายชั้นปริญญาตรีหรือธรรมศาสตร์บัณฑิต ออกเป็น ๖ ภาค และใน พ.ศ. ๒๔๘๓ (ค.ศ. ๑๙๔๐) จึงได้เปลี่ยนแปลงการสอนจาก ๖ ภาค เป็น ๔ ปี

ปัจจุบันหลักสูตรการศึกษากฎหมายในชั้นปริญญาตรีหรือนิติศาสตร์บัณฑิตใช้เวลา ๔ ปี และมีสถาบันที่สอนกฎหมายในชั้นปริญญาตรีอยู่ ๓ แห่ง คือ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง นอกจากนี้ยังมีสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาซึ่งทำการสอนและอบรมวิชากฎหมายในชั้นสูงหรือเนติบัณฑิตด้วย

การยกมาตรฐานวิชาชีพกฎหมาย

ขณะเดียวกับที่มีการเปลี่ยนแปลงการสอนและหลักสูตรกฎหมายให้เจริญทัดเทียมกับการสอนกฎหมายของอารยประเทศนั้น ฐานะและมรรยาทแห่งวิชาชีพของนักกฎหมายไทยก็ได้รับความสนใจให้มีการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นด้วย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นกษัตริย์ที่สนพระทัยเรื่องกฎหมาย ฐานะและมรรยาทแห่งวิชาชีพของนักกฎหมายเป็น

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารกระทรวงยุติธรรม รัชกาลที่ ๗ หมายเลข ร ๗ ย ๑/๑๑ ข้อบังคับและหลักสูตร โรงเรียนกฎหมาย

อันมาก พระองค์ทรงมีพระราชดำริที่จะให้ฐานะของนักกฎหมายไทยได้รับการยกย่องอย่างสูงจากประชาชนเหมือนกับนักกฎหมายในทวีปยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศอังกฤษ นักกฎหมายได้รับความไว้วางใจและยกย่องจากบุคคลทั่วไปสมกับเป็นบุคคลที่อยู่ในฐานะผู้รักษาความยุติธรรมนั้นก็เนื่องจากในต่างประเทศมีสภาหรือสมาคมซึ่งทำหน้าที่ควบคุมดูแลความประพฤติและการปฏิบัติงานของนักกฎหมายและทนายความอย่างใกล้ชิด พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้มีสมาคมดังกล่าวขึ้นในประเทศไทย ด้วยเหตุนี้เนติบัณฑิตยสภาจึงได้มีกำเนิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ (ค.ศ. ๑๙๑๔)

ความคิดเกี่ยวกับการตั้งสมาคมหรือสภาเพื่อคอยดูแลควบคุมมรรยาทของทนายความและนักกฎหมายได้เริ่มมีมาตั้งแต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว แต่ยังมีได้จัดตั้งเป็นรูปร่างขึ้นนับแต่มีเรื่องคดีพิพาทระกา จนกระทั่งผู้พิพากษาไทยลาออกจากราชการพร้อมกัน ๒๔ นาย ขุนหลวงพระยาไกรสี ผู้พิพากษาคนหนึ่งซึ่งลาออกไปครั้งนั้น^(๑) ได้

(๑) ใน พ.ศ. ๒๔๕๒ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมทรงลาออกจากราชการเนื่องจากไม่พอใจพระทัยการที่กรมหมื่นนุราชิประพันธ์พงษ์ทรงแต่งตั้งพระองคควาเป็นพิพาทระกา กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ฯ พระทัยนึกว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทอดพระเนตรบทละครนั้นแล้วและการที่มีโคทรผู้มีพระราชดำริสัการใดเนื่องจากไม่ทรงโปรดกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์แล้ว พระองค์จึงลาออกจากราชการ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ทำให้ผู้พิพากษาศาลการ ๒๔ คน ที่ทำงานในศาลลาออกด้วย เป็นเหตุให้ราชการศาลหยุดชะงัก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้สอบสวนเรื่องราวจนกระทั่งปรากฏขอเท็จจริงแล้ว คณะผู้พิพากษาทั้งหลายได้ทำหนังสือขอพระราชทานอภัยโทษ ขุนหลวงพระยาไกรสีมียอมรับพระราชทานอภัยโทษและได้เขียนหนังสือเสนีสำนวนตามโวหารนักกฎหมายชั้นสูงเถลไถล ๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพิโรธจึงให้ถอดยศและตำแหน่งเสีย

ขอพระบรมราชานุญาตว่าความ ครั้งแรกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะไม่ทรงยินยอม แต่ภายหลังทรงพระราชทานอนุญาตให้เพราะทรงเกรงว่าจะเป็นการตัดอาชีพของบุคคลมากเกินไป การออกใบอนุญาตให้ว่าความในขณะนั้น เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้อนุญาตให้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าไม่ควรให้ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมต้องเป็นธุระในการออกใบอนุญาตว่าความ เพราะ เสนาบดีมีงานประจำต้องทำมากมายอยู่แล้ว ไม่มีเวลาเพียงพอที่จะพิจารณาคุณสมบัติของผู้ที่มีความประสงค์ขอใบอนุญาตว่าความ พระองค์เพียงแต่มีพระราชดำริที่จะมีให้ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมออกใบอนุญาตว่าความให้ ยังมีใ้ทรงจัดการประการใดในเรื่องนี้สืบรัชกาลเสียก่อน

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงโปรดเกล้าให้ตั้งเนติบัณฑิตยสภาขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๕๗ (ค.ศ. ๑๙๑๔) โดยทรงริ้อฟื้นสภานิติบัณฑิตซึ่งกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมในรัชกาลที่ ๕ ได้ทรงจัดตั้งขึ้น ให้ทำหน้าที่จัดระเบียบข้อบังคับของโรงเรียนกฎหมาย สภานี้หมดความสำคัญไปเมื่อกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์พ้นจากตำแหน่ง เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม^๑ เนติบัณฑิตยสภาที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าให้ตั้งขึ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อบำรุงการศึกษากฎหมายให้แพร่หลาย ชักชวนการว่าความ และรักษาดูแลความประพฤติของ เนติบัณฑิตยสภา มีอำนาจพิจารณาเพิกถอนนายความที่ประพฤติตนไม่ถูกต้องตามพระราชบัญญัตินายความ พระองค์ทรงวางข้อบังคับของ เนติบัณฑิตยสภาด้วยพระองค์เอง และทรงรับเนติบัณฑิตยสภาให้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์

^๑หลวงสารนิยประศาสน์, พัฒนาการศึกษากฎหมายในประเทศไทย, (พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๔๕๕), หน้า ๒๘.

ฐานะของนักกฎหมายไทยได้รับการยกย่องมากในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์พระราชนานเกียรตินักกฎหมายและเนติบัณฑิตมาก ทรงกำหนดและพระราชทานเลื่อนยศให้เป็นเกียรตินักเลื่อนยศที่พระราชทานให้เนติบัณฑิตนี้เป็นผ้าโปรงสีขาว มีสารคัสกลาดสีขาวและมีแถบทองคืดขอบรอบตัว ทั้งที่ต้นแขนและปลายแขน พระราชทานอนุญาตให้ใช้เลื่อนยศนี้สวมนอกเครื่องแบบราชการในศาลทุกเวลา ยกเว้นเฉพาะเมื่อเป็นจำเลยในความอาญา หรือเป็นพยานในศาล การพระราชทานเลื่อนยศเนติบัณฑิตนี้คงคิดใน พ.ศ. ๒๔๙๕ (ค.ศ. ๑๙๕๒) เนื่องจากจำนวนเนติบัณฑิตมีมากขึ้นกว่าเดิมเป็นอันมาก กระทรวงพระคลังและเนติบัณฑิตยสภาจึงมีงบประมาณไม่เพียงพอ

เลื่อนยศของเนติบัณฑิตนี้ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงตามพระราชบัญญัติเลื่อนยศเนติบัณฑิต พ.ศ. ๒๔๙๘ (ค.ศ. ๑๙๕๖) ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงแบบเลื่อนยศเนติบัณฑิตเดิมเป็นแบบเลื่อนยศที่ใช้มาจนทุกวันนี้ คือ เป็นเสื้อแพรหรือผ้าสีคำมีจีบด้านหลัง ความยาวของเสื้อเหนือข้อเท้าประมาณ มีแถบพื้นขาวลายทองพาคที่บ่าชาย^๑

เนติบัณฑิตยสภาได้ทำหน้าที่ในด้านการดูแลมรรยาทของทนายความ สมเด็จพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ที่ทรงก่อตั้งสภานี้ขึ้น ทนายความที่ละเมิดพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. ๒๔๙๕ จะถูกฟ้องศาลและลบชื่อออกจากทะเบียนทนายความ ถ้าเป็นโทษสถานเบาจะถูกห้ามว่าความไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง โดยคงเป็นแจ้งความของเนติบัณฑิตยสภาในราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่แรกสถาปนาเนติบัณฑิตยสภาจนถึง พ.ศ. ๒๔๙๕ มีจำนวนทนายความที่ถูกถอนใบอนุญาตว่าความ ๓๐ คน และถูกห้ามว่าความชั่วระยะเวลาหนึ่ง

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารกระทรวงยุติธรรม รัชกาลที่ ๗ หมายเลข ร ๗ ย ๑/๕ เรื่องเลื่อนยศพระราชนานเกียรตินัก

๑๐ คน

ในคํานการส่ง เสริมการศึกษานิติศาสตร์ให้แพร่หลายอันเป็นวัตถุประสงค์อีกประการหนึ่ง ของเนติบัณฑิตยสถานนั้น คณะกรรมการเนติบัณฑิตยสภา ได้ตั้งแผนกศึกษาอบรมกฎหมายขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ (ค.ศ. ๑๙๐๗) เรียกว่าสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา มีกรรมการอำนวยการศึกษากฎหมายอีกส่วนหนึ่งจากคณะกรรมการเนติบัณฑิตยสภา การก่อตั้งสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาขึ้นนี้ ได้สอดคล้องกับมติของเนติบัณฑิตยสภาระหว่างประเทศซึ่งประเทศไทยเป็นสมาชิกอยู่ด้วย การประชุมใหญ่ครั้งที่สอง ของเนติบัณฑิตยสภาระหว่างประเทศ ณ กรุงเฮก พ.ศ. ๒๔๕๑ (ค.ศ. ๑๙๐๘) ได้ลงมติว่า ควรจะมีการอบรมภาคปฏิบัติ อย่างเพียงพอก่อนที่จะให้นักศึกษากฎหมายประกอบอาชีพทางกฎหมาย^๑ ดังนั้น ผู้พิพากษาศาลฎีกาของไทยจึงต้องผ่านการอบรมจากสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาก่อนที่จะไปประกอบอาชีพทางกฎหมาย

การมีเนติบัณฑิตยสภาควบคุมการปฏิบัติงานของนักกฎหมายไทย ทำให้วงการกฎหมายมีความเป็นระเบียบและมีจรรยาบรรณในการทำงานอันเป็นหลักประกันในการให้ความยุติธรรมแก่ประชาชน

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑หลวงสารนิยประศาสน์, เรื่อง เติม, หน้า ๓๑.